

Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Warszawa 1976, s. 212.
- Źródło: *Kolumna*, [w:] Charles Bukowski, *Z obłądu odsiać słowo, wers, drogę*, tłum. M. Kłobukowski, Warszawa 2005.
- Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Warszawa 1976, s. 185.

Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Potrafisz wymienić zagrożenia dla demokracji, o których dyskutuje się w mediach? A jakie zagrożenia niesie ze sobą sama demokracja? Traktujemy ustrój demokratyczny jako oczywistość, jednak kiedy idee demokratyczne dopiero się rozwijały wewnątrz XIX-wiecznych monarchii konstytucyjnych, miały one swoich przeciwników. Jednym z nich był francuski myśliciel Alexis de Tocqueville, który po podróży do Ameryki stwierdził, że demokracja jest wręcz zagrożeniem dla wolności. Uważał, że niesie ze sobą tryumf przeciętności i upadek kultury. Jako pierwszy wykazał, że dwie fundamentalne demokratyczne wartości są ze sobą nie do pogodzenia: w społeczeństwie może panować albo całkowita wolność, albo całkowita równość.

Twoje cele

- Poznasz krytykę demokracji Alexisa de Tocqueville'a.
- Przeanalizujesz relację demokracji i liberalizmu.
- Przeczytasz wiersz *Kolumna* Charlesa Bukowskiego i zastanowisz się, o jakim problemie przedstawionym przez de Tocqueville'a mówi się w tym tekście.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dm9LcOSN4>

Nagranie dźwiękowe lekcji pod tytułem *Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją*.

„Demokracja jest najgorszym z możliwych ustrojów, gdyż są to rządy hien nad osłami.”
(**Arystoteles**)

„Demokracja uśrednia.”
(**Alexis de Tocqueville**)

„Stwierdzono, że demokracja jest najgorszą formą rządu, jeśli nie liczyć wszystkich innych form, których próbowano od czasu do czasu.”
(**Winston Churchill**)

Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją

Demokracja, już na początku zaistnienia w swej nowożytnej formie w Stanach Zjednoczonych Ameryki, doczekała się uważnego i przenikliwego obserwatora w osobie **Alexisa de Tocqueville’a** (1805–1859 r.) – francuskiego myśliciela i polityka, jednego z klasyków liberalizmu. W 1831 r. jako urzędnik francuskiej administracji Tocqueville został wysłany do Stanów Zjednoczonych w celu zapoznania się z tamtejszym systemem penitencjarnym. Roczny pobyt w Stanach zaowocował słynnym dziełem *O demokracji w Ameryce* (pierwszy tom

Alexis de Tocqueville

pochodzi 1835 r., drugi z 1840 r.). Dzieło to przez ponad sto lat pozostawało

Źródło: Théodore Chassériau, Pałac wersalski,
Wikimedia Commons, domena publiczna.

niedocenione, umieszczano je na półkach z literaturą podróżniczą. Dopiero w połowie XX w. dostrzeżono w Tocqueville'u przenikliwego myśliciela politycznego. Po Wiośnie Ludów Tocqueville przez krótki okres pełnił obowiązki ministra spraw zagranicznych Francji. W 1856 r. opublikował pierwszy tom kolejnego swego ważnego dzieła *Dawny ustroj i rewolucja*. W ukończeniu drugiego tomu przeszkodziła mu śmierć.

Z przytoczonej na początku sentencji możemy wywnioskować, że Tocqueville nie darzył demokracji sympatią. Pochodził z rodziny arystokratycznej ciężko doświadczonej przez Rewolucję Francuską i z dużym sentymentem wspominał dawne czasy. Analiza historii ludzkości doprowadziła go jednak do wniosku, że dzieje to stopniowy postęp na drodze ku demokracji i że demokracja wraz ze wszystkimi jej wadami, jest nieuchronna. W odróżnieniu jednak od pesymistów i katastrofistów starał się znaleźć sposoby złagodzenia, przewyciężenia negatywnych stron demokracji.

Leo von Klenze, *Rekonstrukcja Akropolu i Areopagu w Atenach*, 1846 r.

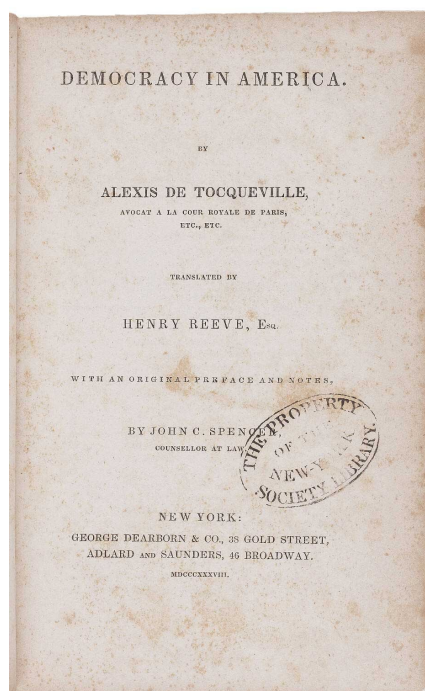
Źródło: dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Stałym i nieuchronnym niebezpieczeństwem, jakie zdaniem Tocqueville'a niesie ze sobą demokracja, jest tryumf przeciętności, upadek kultury. Przeciwdziałać temu może jedynie **heroizm jednostek**. Jednostki te muszą mieć jednak możliwość

przeciwstawienia się **tyraniu większości**, która w imię **równości** narzuca mniejszości swą wolę. Problem tyranii większości wiąże się u Tocqueville'a z zasadniczą sprzecznością demokracji: nieusuwalnym konfliktem między wartością wolności a wartością równości. Tocqueville jako pierwszy wykazał, że te dwie fundamentalne dla demokracji wartości są ze sobą nie do pogodzenia: w społeczeństwie może panować **albo całkowita wolność, albo całkowita równość**. Aby się móc skutecznie przeciwstawić tyranii większości, musi być zagwarantowana wolność słowa i istnieć niezależna prasa. Przed tyranią większości ma ponadto chronić prawo, które wszędzie tam, gdzie to możliwe, powinno zabezpieczać wolność jednostki.

Inną ważną kwestią omawianą przez Tocqueville'a jest zależność **ustroju** demokratycznego od opinii publicznej. Zdaniem Tocqueville'a, **nie można demokracji narzucić siłą**. Musi mieć ona oparcie w przekonaniach społeczeństwa. Ponadto Tocqueville twierdzi, że sukces demokracji w Ameryce w XIX w. ma swe korzenie częściowo w religii, tj. we wspólnej wierze w pewien uniwersalny ład moralny. Demokracja to zatem nie tylko urząd, lecz także pewien sposób myślenia, określona hierarchia wartości, a nawet wiara. Jak pisze Tocqueville:

”

Strona tytułowa „*Demokracji w Ameryce*”.

Źródło: Alexis de Tocqueville, Uniwersytet w Yale, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Alexis de Tocqueville

O demokracji w Ameryce

Jestem przeświadczony, że najlepsze warunki i najszczęśliwiej dobrane prawa nie zdołają utrzymać konstytucji wbrew obyczajom. Obyczaje natomiast są władne doprowadzić do pewnych rezultatów nawet wtedy, gdy prawa są jak najgorsze, a warunki niesprzyjające.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Warszawa 1976, s. 212.

Demokracja to forma ustroju, w którym władzę, bezpośrednio bądź pośrednio, sprawuje lud. Natomiast **liberalizm** jest doktryną stawiającą wolność jednostki na pierwszym miejscu. Już Platon zauważył, że z definicji demokracji nie wynika, że musi ona gwarantować jednostkom wolność – wręcz przeciwnie, może prowadzić do tyranii (nawet jeżeli jest to tyrania większości). Demokracja może być więc nieliberalna. Filozofowie oświeceniowi sądzili, że ustrojem, który wcieli w życie ideały liberalne, jest monarchia oświecona. Dopiero w XIX w. zaczęto ściślej łączyć demokrację z liberalizmem, postrzegając ustrój demokratyczny jako konieczny (jakkolwiek nie jedyny) warunek realizacji postulatów liberalnych – możliwość uczestnictwa w życiu politycznym wszystkich obywateli stanowi najlepszą gwarancję zabezpieczenia ich wolności. To jednak nie wystarcza – trzeba, aby większość obywateli uznała wolność jako wartość nadrzędną. Uznanie takie nie jest jednak czymś oczywistym. Jak pisze Erich Fromm w *Ucieczce od wolności*: współcześnie ludzie chętnie wyrzekają się wolności w imię na przykład bezpieczeństwa czy dobrobytu. Da się więc powiedzieć, że demokracja może być wprawdzie nieliberalna, ale liberalizm nie może być niedemokratyczny.

Polecenie 1

Stwórz mem, który będzie wyrażał twoje stanowisko odnośnie do postrzegania demokracji.

Źródło: domena publiczna.

Słownik

heroizm

(fr. *héroïsme* – bohaterstwo < gr. *hērōs* – bohater), zdolność dokonywania wielkich czynów przez bohaterów wyróżniających się wyjątkową świadomością swojej misji historycznej

równość

brak podziału społeczeństwa ze względu na płeć, rasę czy pozycję społeczną

tyrania

(gr. *tyranía*), model struktury społecznej, w której władca (król) używa władzy dla własnego pożytku, a nie dla dobra ogółu

ustrój

zasady prawne określające organizację i sposób funkcjonowania państwa, społeczeństwa, instytucji publicznych itp.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym wierszem Charlesa Bukowskiego. O jakim problemie przedstawionym przez de Tocqueville'a mówi się w tym tekście?

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYi0lXoS6>

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Charles Bukowski. Kolumna*.

” *Kolumna*

unikanie tego, co niewytłumaczalne, zawsze było
dla mnie koniecznością.

no i pewnego dnia w 1942

miałem 21 lat

i siedziałem na ławce w parku

z innymi menelami,

siedziałem razem z nimi

aż tu nadszedły wozy

bojowe

żołnierze w drodze

na wojnę

no i ci żołnierze zobaczyli
mnie i
znenawidzili
obrzucili klątwami i
wyzwiskami
pytali co do diabła
robię na tej ławce!
jedyny młody menel
w parku.
żołnierze chcieli, żebym jechał
z nimi.
całą kolumną
wrzeszczeli
na mnie i
klęli
przejeżdżając.
no i wreszcie kolumna
przejechała, a jeden stary menel
co siedział obok mnie
spytał: „czemu nie
służysz w Wojsku,
synu?”
wstałem i poszedłem
do biblioteki.
wszedłem
wybrałem książkę i
usiadłem
przy stole.
zacząłem czytać
tę książkę,

jej sens był
za głęboki
dla mnie
wtedy.
więc odstawiłem ją
na półkę
wyszedłem na dwór
i czekałem.

Źródło: *Kolumna*, [w:] Charles Bukowski, *Z obłądu odsiać słowo, wers, drogę*, tłum. M. Kłobukowski, Warszawa 2005.

Polecenie 2

Zastanów się, jaki związek ma wiersz Bukowskiego ze słowami de Tocqueville'a.

” Alexis de Tocqueville

O demokracji w Ameryce

Dawni władcy niejako materializowali przemoc, podczas gdy republiki demokratyczne naszych czasów uczyniły z niej siłę równie duchową jak ludzka wola, którą pragną za jej pomocą zdusić. Despotyzm absolutnych rządów jedynowładcy, chcąc trafić do duszy, w sposób prostacki dobierał się do ciała, a dusze, niedosiężne dla tortur, gardziły nim dalej. W demokratycznych republikach tyrania nie postępuje w ten sposób. Pozostawiając ciało w spokoju, zmierza prostą drogą do zawładnięcia duszą.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Warszawa 1976, s. 212.

Film edukacyjny

Okiem eksperta

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym wywiadem. Co to znaczy, że w społeczeństwie, według Alexisa de Tocqueville'a, może panować albo całkowita wolność, albo całkowita równość?

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBRGh5UzS>

Film edukacyjny. *Wolność czy równość?*

Wywiad z prof. Janem Hartmanem.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Wolność czy równość?*

Ćwiczenie 1

Polecenie 2

Jakie zagrożenie dla polityki, według Alexisa de Tocqueville'a, stwarza jednoczesna chęć równości i dobrobytu?

Ćwiczenie 2

Polecenie 3

Na podstawie wywiadu z prof. Hartmanem wymień pozytywne i negatywne cechy demokracji, jakie zauważył Alexis de Tocqueville w czasie swojego pobytu w Ameryce.

Praca domowa

Napisz esej, w którym rozwinięsz myśl de Tocqueville'a: „Demokracja skończy się wtedy, gdy rząd zrozumie, że może przekupić ludzi ich własnymi pieniędzmi”.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje krytykę demokracji Alexisa de Tocqueville'a;
- analizuje relację demokracji i liberalizmu;
- czyta wiersz *Kolumna* Charlesa Bukowskiego i zastanawia się, o jakim problemie przedstawionym przez de Tocqueville'a mówi się w tym tekście.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- film edukacyjny;
- metoda dociekań filozoficznych.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją”. Uczniowie mają zapoznać się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.
2. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Alexis de Tocqueville i problemy z demokracją” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Metoda dociekań.** Uczniowie pracują w zespołach 4-osobowych metodą dociekań filozoficznych Lipmana. Przebieg pracy:
 - zapoznanie się z multimedium w sekcji „Film”;
 - wykonanie polecenia *Zapoznaj się z poniższym wierszem Charlesa Bukowskiego. O jakim problemie przedstawionym przez de Tocqueville'a mówi się w tym tekście?* do multimedium w e-materiale;
 - sformułowanie pytań do treści multimedium przez uczniów;
 - wybór jednego z pytań, które mogłoby posłużyć wspólnej dyskusji.Przygotowanie uczniów do dyskusji.
Nauczyciel wybiera moderatora, który poprowadzi dyskusję, oraz obserwatora, który na końcu podsumuje jej przebieg.
Dyskusja nad wybranym tematem z uwzględnieniem odmiennych stanowisk.
Moderator zachęca uczniów do precyzyjnego formułowania argumentów za i przeciw, szukania powiązań między omawianymi stanowiskami oraz odpowiedzi na pojawiające się w trakcie dyskusji pytania.
Wybrany uczeń podsumowuje dyskusję.
2. **Praca z multimedium nr 2.** Nauczyciel prezentuje multimedia z sekcji „Film edukacyjny”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania: *Zapoznaj się z poniższym wywiadem. Co to znaczy, że w społeczeństwie, według Alexisa de Tocqueville'a, może panować albo całkowita wolność, albo całkowita równość?* Po wyznaczonym czasie wybrane pary odczytują swoje odpowiedzi na forum. Inni uczniowie uzupełniają ich wypowiedzi. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.
3. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Film edukacyjny”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.
4. Uczniowie, na podstawie zebranego w domu materiału, podają na forum klasy własne przykłady ilustrujące poruszane w poleceniach i ćwiczeniach zagadnienia. Wspólna dyskusja nad trafnością i zastosowaniem przykładów.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz esej, w którym rozwinięsz myśl de Tocqueville'a: *„Demokracja skończy się wtedy, gdy rząd zrozumie, że może przekupić ludzi ich własnymi pieniędzmi”*

Materiały pomocnicze:

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.
- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Film” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.